

Részanyag a Neveléstudomány c. lap részére, körkép a nevelésről:

Summa egy mondatban: *a nevelés vég nélküli „előjáték” a nagybetűs Élethez.*

1) Brutális startpont ma, 2013.09.03-án a nevelés szócikk értelmezéséhez egy pártpolitikus tanévnyitós kijelentése: *A jó gyerekek, ha ütik őket, jól teljesítenek.* Távoli ellenpéldát említek. Gandhi erőszak-mentessége megtört egy birodalmat, egy fennhéjázó hatalmat. Gandhi neve Mahatma volt, azaz Nagy Lélek. Sok (köz)nevelés alá ve(te)tt honi kis lélek, ha ehhez érdemi segítséget kapna - legalább szellemileg – ellenpontoszthatná, felülmúlhatná a féktelen, paternalista politikai hatalmat. Ez a fajta segítség maga (is) a nevelés volna. Esélye ma rossz és romlik.

A bevezető két alap-attitűdöt szemléltet. Az egyik a lekezelő felsőbbtség (túl)erejében hisz: a másik a szellem, a lelki összefüggések, a jóra való kreatív rávezetés, s a pozitív, humanista példa hatását teszi első helyre. Lehetnek közöttük közbülső változatok, módszerek és megoldások, ám a lényegi karakter markáns, meghatározó, felismerhető, rendszerbe illő, ill. foglalható. Nem egyszer s mindenkorra adott a nevelés fogalmának tartalma, kerete, filozófiája és metodikája, hanem politikai értékválasztástól is függően változó. Miközben a nevelés fókuszja, tárgya be nem vált kísérletek, alul teljesítések kudarca nyomán, korrepetálásra nem megy vissza az alsóbb osztály(ok)ba.

A definiálás nálam kétszintű. Egy: generális, ami a Larousse 3. kötetének 78. oldalán jelölt fogalmat kivonatolva idézi. Így: */nevelés/ ...2) (Testi), szellemi és erkölcsi fejlődés tudatos irányítása, különösen gyermeknek leendő hivatására való tervszerű felkészítése.* Kettő, saját fabrikálású próba hevenyészett jogi meghatározásra: *különböző, felnőtt és kiskorú, ill. természetes és jogi személyek közötti jogviszony, mely alkotmányos (alap)jogokból eredeztethető. Az, amely kölcsönös, bár nem szimmetrikus jogok és kötelezettségek együttese, s elvben annak garanciákkal, jogvédő utakkal és esélyekkel övezett megjelenítése. Hatósági karakter, azaz alá és fölé rendeltség éppúgy megtalálható benne, mint egyenjogúságra és mellérendeltségre épülő magán(jogi) kapcsolat.* Mindebben a gyermek nem pusztán jogtárgy, se nem zsugorított, redukált felnőtt, hanem életkori és más természetes sajátosságok révén szükséges, arányos és alkalmas módon korlátozott személy, jogalany. Ám éppen emiatt is az, akinek az érdeke és szempontja megelőzi, felülírja a felnőttekét, az intézményekét (ki van kiért?). Utóbbiakat alkotmányjogilag ún. objektív állami intézményvédelmi kötelezettség is terheli, intézkedéseikben befolyásolja.

A Larousse definíciójához kevés hozzáfűznivaló akad. Két kiemelés: egyfelől a nevelés „célszemélye” tekintetében valóban *indokolt a komplexitás, a tudatosság és a tervszerűség*, mely a felnőtt életpályára történő felkészítést szolgálja - más jó célok mellett. Másfelől *kulcsszó az irányítás*, habár az két szélsőség szerint is értelmezhető. Jelenthet a fenyítés bevett megoldásaként való használatát is eltűró kiszolgáltatottságot, s vele utasítás-dömpinget, totális alávetést. Ellenoldalról pedig erélytelennek tűnő, így az antiszociális körben

többé-kevésbé hatástalan, olykor túlhajtott, ezért kényelmes, ám rossz hatásfokú ultra-liberális hozzáállást is.

Jómagam, a fair jogkorlátozást, adott esetben a szankcióval nevelés módját sem teljesen kiiktatva, mégis 4:1 arányban a humanizált nevelés híve vagyok. Ez azt jelenti, hogy az itt fogalmilag jelen lévő **irányítás főszabályként a gyermekért viselt felelősség kifejeződése**. Ezért és ekként az ő érdekére, autonómiájára, jogaira és segítő-fejlesztő támogatására épít. A szerint választ célra vezető, adekvát módszereket. A neveltek, sőt a rendszerben jelen lévő más (szak)emberek alapjogait tényleg csak szükséges esetben, elkerülhetetlen helyzetben, arányos és a cél eléréséhez alkalmas módon korlátozza: mind a törvényekben, a rendeletekben, a belső intézményi szabályokban, mind a konkrét intézkedésekben. Avítt utalásnak hat, mégis vallom: az oktatás járjon együtt a neveléssel, ezek egymással fel sem cserélhetők és szembe sem állíthatók, és hasonlóképpen nem volna keletkeztethető, tartósan tolerálható a konfliktus a család és az intézmény(ek) között sem.

Tőlem, közjogásztól eredő 3 egybevetés: a skandináv, főként az ismert finn nevelési szisztémát igen jónak, mert gyermek-központúnak, ösztönzőnek tartom. Az USA-belit, annak közösségi formációit tekintve totál-liberálisnak, szétesőnek, feszültségekkel telinek és kevésbé hatékonynak vélem. A pillanatnyi, honi rendszert pedig konfúzusnak, túlcentralizáltnak, bürokratikusnak és álságosan ideologikusnak, egyben elidegenítően paternalistának látom.

Eltávolodóban van a honi berendezkedés az alkotmányos, emberi jogi alapoktól. Ezek kulcsa: az emberi méltóság joga, a diszkrimináció-mentesség, a szülők joga ahhoz, hogy a gyermeküknek adandó nevelést megválasszák, továbbá a tanszabadság és a tanítás szabadsága. Mindez sajnos a valóságban kiforratlan, elvitatható, autonómiát sértő, ezért virtuális, rendre többesélyes. Sok mindenhez volna jog, amihez valós esély nincsen. Jobbiztonság, kiszámíthatóság, szerzett jogok tisztelete, a (köz)hatalom civil kontrollja véletlenszerűen, kontraindikáltan tűnik fel a rendszerben. Így és ezért is, s e téren, mint másutt a de jure és a de facto növekvő mértékben válik el egymástól. Ma a nevelés honi többségi rendszerét – állami és jogi szempontból – forrásszűkítés és más elvonás, több XX. századi ihletésű visszalépés, a parancsolgatás, és fellengzős, PR-os közbeszéd jellemzi ott is, ahol pl. nemzetközi vállalásaink mentén XXI. századi modernizációkra volna szükség. Ekként: habár elvben plurális a nevelés honi piramisa is, egészében véve abban mégis a romlás és a bomlás jelei a túlnyomóak.

2) Fő tényezőnek itt a magam szakmája, makro szintű megközelítése szempontjából három dolgot látok. Egy: az önállóság, a széles értelemben vett autonómia, a helyi érdek(eltség) és probléma megoldó-képesség mind jobban kiveszik a szisztémából. Ez által nagyobb számban gyűlnek - lent és fent is - a gondok, mint születnek rá valós válaszok, ergo ez idővel összeomlást generál. Kettő: az alkotmányos alapok és jogok feloldhatatlan ellentmondásba kerülnek

az ún. porosz utas parancsuralmi attitűddel és gyakorlatával. Ebből legjobb esetben is patthelyzet képződhet. Három: a több milliányi szegény ill. leszakadó ember, ill. család egyéni válsága közösségi krízis-dimenziót eredményezhet. Ennek a révén nem sikeres együtt- és közreműködés fejeződik ki nevelési intézmény és család-szülő között, hanem feszültségek, ill. sem-sem szituációk eszkalálódása jöhet. Mindezek eredőjeként pedig nem valóságos, hatékony, makro-méretben is eredményes állami köznevelési rend bontakozhat ki, hanem csepegetett, helyi és talmi siker-propagandára hangszerelt látvány-politizálás válhat uralkodóvá, mely érdektelenné válik a rendszerszintű jó működ(tet)és iránt. Aki teheti, egyházi és magán intézményi vetületben kerülőutat keres, a többinek marad a lepukkant közösségi formáció. Alattvalót nevelni így is lehet, demokratát viszont képtelenség. Ma ennek a dilemmának az állami irányításban a felismerése is hiányzik. Befelé megy az erdőbe a nevelés intézmény-rendszere.

3) Iskola-szerep! Végvári harcot látok, még hozzá a nevelés és oktatás minden szintjén: az alsó fokú szinttől az egyetemekkel bezárólag. Kétfelé megy a szó és a tett, késik a kijózanodás, ostrom-állapot látszik számos helyen, s főként, ám nem csak a milliárdos forrás-kivonások, s a személycserék miatt. Az iskoláknak tulajdonított pozíció? Igazi és pozitív karaktert nem látok, rész-érdekek nyomulását inkább. Fő jellemzője a lekezelt al(ap)egység köteles szolgálata, arccal az ipar, a gazdasági igények felé: az alapos és alapozó ismereteket nyújtó, művelt dolgozót kibocsátó intézményi, szakképzési rend ellenében. Egyszerű szlogenekkel operálnak, s néha el is hiszik önnön demagógiájukat a döntéshozók és a vélemény-vezérek.

Ami még kritikus jelzés: eszázadi modernizációra, reformra csakugyan rászorult volna a nevelés teljes intézményi rendszere, infrastruktúrája is. Ám ennek (f)elismerése kevés ahhoz képest, hogy gyógyírként csupán centralizálni lehet és kell. Egy minimális, felszínes diagnózisból nem nőtt ki reális, normális, a demokratikus jogállam viszonyaival konform átalakítás, hanem a „megújítás” mantrája jött és tarvágott. Ma az sem tudni, hogy ugyanarra megy-e a nevelés rendszere, amerre még és már az ország alaptörvényileg és uniós beágyazottsággal halad?! Is-is helyett e téren is sem-sem a jellemző, vagyis vertikálisan nézve a szisztéma egyfajta gyermeteg tesz-vesz város(állam).

Kolláth György közigazgatási és alkotmányjogász